

J. Pleps, E. Pastars, I. Plakane

Konstitucionālās tiesības

J. Pleps, E. Pastars, I. Plakane
Konstitucionālās tiesības

— Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2004. – 732 lpp.

© Jānis Pleps, 2004
© Edgars Pastars, 2004
© Ilze Plakane, 2004
© Latvijas Vēstnesis, 2004

Zinātniskais redaktors Aivars Endziņš
Korektore – Liēna Henke, Agija Kalme

Izdevējs

LATVIJAS VĒSTNESIS

Bruņinieku ielā 41, Rīgā, LV-1011, tālr. 7310675

ISBN 9984-731-39-1

4. nodaļa. Tiesiska valsts

---

sabiedrībā. Tiesības uz izglītību un darbu pārvēršas par valsts pienākumu nodrošināt izglītību un darbu.¹⁸⁹ Savukārt Ā. Linkolns ir atzīmējis, ka “jūs nekad nevarat ilgstoši palīdzēt cilvēkiem, ja jūs darāt viņu vietā to, kas viņiem pašiem būtu jādara un ko viņi varētu darīt”.¹⁹⁰

Ar sociālu valsti parasti saprot organizāciju, kas palīdz vājajiem, cenšoties ietekmēt ekonomisko labumu sadali taisnīguma principu garā, lai katram nodrošinātu cilvēka cienīgu eksistenci.¹⁹¹ Sociāla valsts vēlas panākt vienotu brīvību visiem indivīdiem; brīvībai jābūt vienādā mērā pieejamai sākotnēji kā drošībai, bet vēlāk arī kā ārējai un iekšējai neatkarībai.¹⁹² Sociālas valsts idejas fiksācija konstitūcijā neatspoguļo vēsturiski izveidojušās attiecības, bet gan saskaņo pastāvīgās sociālo attiecību dalībnieku pretrunas. Tāpēc sociāla valsts neuzliek valstij pienākumu veikt konkrētas sociālās reformas, bet gan tikai sasaista ar konstitucionāliem mērķiem un vērtībām, kas veido vadlīnijas likumdevējam un izpildvarai.¹⁹³

3. Sociālas valsts īstenošanās. Vācu doktrīna par būtiskākajiem sociālas valsts elementiem atzīst cilvēka cieņai atbilstošu iztikas minimumu, sociālo vienlīdzību, sociālo aprūpi un vispārēju labklājību.¹⁹⁴ Sociālas valsts pamatā atrodas sociālās cilvēka tiesības, uzliekot valstij pienākumu veikt pasākumus, kas veicinātu šo tiesību īstenošanu. Šeit veidojas pretruna starp valsts sociālajām funkcijām un neierobežoto ekonomisko brīvību, kas it kā pārkāpj taisnīgumu. Valsts ierobežo indivīdu tiesības, veicina pasīvu cilvēku slāņa, kas paļaujas uz valsts palīdzību un neiesaistās brīvā tirgus konkurencē un sāncensībā, pieaugumu. Šo iemeslu dēļ sociālā valsts vienmēr būs brīvības aizskārums, jo neizbēgami rada valsts iejaukšanos ekonomikas jomā.¹⁹⁵ Sociālā valstiskuma pamatā atrodas nepārtraukts un pastāvīgs sociālo tiesību īstenošanas process, tomēr valsts tiesības šajā jomā nav absolūtas. Satversmes tiesa kādā spriedumā atzīmējusi: “Sociālās tiesības, uz kurām attiecināma apstrīdētā tiesību norma, ir specifiska cilvēktiesību joma, kura valstu konstitucionālajos likumos un starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos formulēta kā vispārīgi valsts pienākumi. Regulēšanas mehānisms ir atstāts katras valsts likumdevēja ziņā. Sociālo tiesību realizācija ir atkarīga no valsts ekonomiskās situācijas un pieejamiem resursiem.”¹⁹⁶

Sociālā valstī pamattiesības ļauj izvirzīt valstij pretenzijas vai vismaz valsts uzdevumus, jo princips par vienlīdzību likuma priekšā

kļūst par līdzekli, lai no vienkāršas formālas tiesiskas vienlīdzības nokļūtu līdz sociālam, īpaši ekonomiskam izlīdzinājumam. Sociāla valsts kļūst par vispārējās labklājības un sociālā taisnīguma aizstāvi.¹⁹⁷ Jaunajā valstī tiek noteikta cilvēktiesību prioritāte, un tās uzliek valstij pienākumu veikt pasākumus šo tiesību īstenošanā. Kā atzīmējis H. Volmans, augsts indivīdu sociālās aprūpes līmenis izvirza lielākas prasības valstij, rada nepieciešamību palielināt valsts lomu sabiedrībā.¹⁹⁸ Tas nonāk pretrunā ar tiesiskas valsts vēlmi ierobežot valsts varu, tās lomu samazinot līdz “naktssarga” funkcijām. Sociāla valsts turpretī pieprasa valsts varas ietekmes palielināšanos. Šo problēmu jau iezīmējis franču publicists A. de Tokvils: “Es saskatu lielu, citu citam līdzīgu un līdzās nostādītu cilvēku pūli, kas bezrūpīgi riņķo, lai radītu sev mazas un parastas izpriecas, kas aizpildītu viņu prātu. Katrs savā izolētībā ir vienaldzīgs pret citu likteņiem: viņa bērni un personīgie draugi viņam iemieso visu cilvēku dzimumu; kas attiecas uz pārējiem līdzpilsoņiem, tad viņš atrodas tiem blakus, bet viņš tos neredz, viņš tos aizskar, taču tos nejūt [...]. Pār viņiem paceļas varena, aizbildnieciska vara, kas rūpējas tikai par to, lai nodrošinātu viņu baudas un kontrolētu viņu likteni. Tā būtu līdzīga tēva varai, ja tā sagatavotu cilvēku brieduma gadiem; taču šī vara tikai meklē, kā viņus neatgriezēniski noturēt bērnībā; tā ir ar mieru, ka pilsoņi priecājas, ar nosacījumu, ka viņiem prātā nebūtu nekas cits kā tikai uzjautrināšanās.”¹⁹⁹

Cilvēka tiesību atzišana par valsts konstitucionālajām pamatvērtībām neļauj izveidoties valsts visvarenībai, jo sociālā reformēšana ir tiesiskas valsts attīstības jauna stadija, kas tiecas uz atsevišķu slāņu sociālo pretrunu pārvarēšanu un dzīves apstākļu cilvēciskošanu. Tiesiska un sociāla valsts nav antitēzes, bet gan valsts attīstības dialektika.²⁰⁰ Gādīgi demokrātiskai sociālai valstij ir jārūpējas par šķietami pilngadīgā pilsoņa pasargāšanu no sevis paša, tādējādi saskaņojot sociālas valsts pienākumu nodrošināt sociālo taisnīgumu un vispārējo labklājību un valsts pienākumu atstāt pēc iespējas plašu telpu personības attīstībai un brīvai uzņēmējdarbībai.²⁰¹

Tieši šajā aspektā sociālā valstiskuma ideja atšķiras no socialistiskas valsts pamatprincipiem. Sociālā vienlīdzība jāsaprot kā valsts tiesības nodrošināt visiem pilsoņiem vienādas iespējas gūt sociālos labumus,

4. nodaļa. Tiesiska valsts

---

nevis kā šīs vienlīdzības sociālistiskā izpratne – “no visiem pēc spējam, katram pēc vajadzības”. Izcilais krievu valstsvīrs A. Kerenskis rakstīja, ka “lieliniecisms ir nabadzības un bada sociālisms. Bet nav sociālisma ārpus demokrātijas; sociālā atbrīvošanās nav iespējama tādā valstī, kur netiek cienīta cilvēka personība un viņa tiesības”.²⁰² Cilvēka cieņai atbilstošs “iztikas” minimums ietver personas brīvas tiesības uz darbu, katra atbildību par ģimenes labklājību, iespēju saņemt indivīdam pienākošos labumu daļu, nepieciešamību sabiedrībai apgādāt daļu cilvēku ar viņiem vajadzīgajiem labumiem un pakalpojumiem, brīvas tiesības apvienoties kolektīvos, lai iegūtu vajadzīgos labumus, un ir aizliegts valsts monopols palīdzības sniegšanā cilvēkiem to pamatvajadzību apmierināšanai. Valsts sociālās funkcijas atzīšana un nostiprināšana konstitūcijās izriet no valsts sistēmas atrašanās tautas centrā, kas var nodrošināt tautas saskanīgu attīstību un organisku vienotību pagātnē, tagadnē un nākotnē.²⁰³

Atsauces

¹ Lepse A. Par konstitucionālās sistēmas attīstību mūsdienās // LV, 19.06.98.

² Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā // Likums un Tiesības, 1999., Nr.1, 16.lpp.

³ Lepse A. Par konstitucionālās sistēmas attīstību mūsdienās // LV, 19.06.98.

⁴ Лазарев В.В. (ред.). Теория права и государства. М., Новый Юрист, 1997., с.353.

⁵ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā // Likums un Tiesības, 1999., Nr.1, 16.lpp.

⁶ Žilis J. Lietuvas Republikas jaunā Konstitūcija Eiropas tiesiskās sistēmas kontekstā // Jundzis T. (red.). Baltijas valstis likteņgriežos. R., LZA, 1998., 226.lpp.

⁷ Lepse A. Par konstitucionālās sistēmas attīstību mūsdienās // LV, 19.06.98.

⁸ Новоторжский И. Что такое правовое государство. СПб., Типография Н. Фридберга, 1906., с.7.

⁹ Horns N. Ievads tiesību zinātnē un tiesību filozofijā // Likums un Tiesības, 1999., Nr.1, 16.lpp.

¹⁰ Dišlers K. Latvijas valsts varas orgāni un viņu funkcijas // TMV, 1924., Nr.10, 417.lpp.

¹¹ Нерсесянц В.С. (ред). Проблемы общей теории права и государства. М., Норма, 2002., с.671.

¹² Kommers D.P. The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany. Durham and London, Duke University Press, 1989., p.42.

¹³ Jurciņa A. Valsts loma sabiedrību politiskajā sistēmā. R., [b.i.], 1990., 3.lpp.

¹⁴ Лазарев В.В. (ред.). Теория права и государства. М., Новый Юрист, 1997., с.359.

¹⁵ Doc. V. Cielavas lasītā lekcija ārvalstu konstitucionālajās tiesībās Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē, 04.12.01.

¹⁶ Нерсесянц В.С. (ред). Проблемы общей теории права и государства. М., Норма, 2002., с.645.